

דוד, נבל ואביגיל

מבנים קדקודיים בשמואל א כ"ה ומשמעותם*

כבר עמדו חוקרים רבים על התופעה המעניינת, כי צירופי לשון מקראיים פעמים שהם באים במקומות שונים בהיפוך סדרם הפנימי, כגון: "שפך דם האדם באדם דמו ישפך" (בראשית ט', ו).¹ נהוג לכנות תופעה זו בשם 'כיאזמוס'² או 'כיות'.³

במערך השלם של תופעה ספרותית זו⁴ כלול גם 'המבנה הקדקודי', וכך הגדירו קלאוס:

סדר כיאסטי משוכלל במגבש ספרותי שלם שמעמיד את הרעיון העיקרי של היחידה הנדונה בקדקודו.⁵

- * חובה נעימה לי להודות לידידי ניסן זיק ושלמה דנינו על הערותיהם המחכימות, אשר הרימו תרומה נכבדת לרשימה זו.
1. על ה'כיאזמוס' בכלל ו'מבנה קדקודי' בפרט, ראה בעיקר מאמרו של י"ת רדאי, 'הכיאזמוס בסיפור המקראי', **בית מקרא** כ-כא, תשכ"ד, עמ' 48-72. וראה גם: ש"א ליונטאם, 'לתורת המבנה הכיאסטי במקרא', **ספר אורבך**, ירושלים תשט"ו, עמ' 27-30; ג' ברין וי' הופמן, 'לשימוש הכיאזמוס במקרא', **ספר זיידל**, ירושלים תשכ"ב, עמ' 280-289.
 2. נגזר מהאות היוונית **כי** (ק). אף כי לדעת י"ת רדאי (שם) **כי** (ק) לאו דווקא, ויותר נכון לציירו כאות דלתא יוונית גדולה (Δ), "אלא כדי לא לפרוש ממתכונתם של ראשונים ינקט המונח **כיאזמוס** גם להבא" (עמ' 50).
 3. זה המונח העברי המשמש אצל מ"צ סגל (**מבוא המקרא** א, ירושלים תשט"ז, עמ' 58). סגל מגדיר אותו: "סדור האברים של המשפט בטור השני בהפך מן הסדר שבטור הראשון".
 4. על תופעת הכיאזמוס כותב י"ת רדאי (לעיל, הערה 1): "אם אמנם אחדות הצורה והתוכן היא מן המעלות היקרות שביצירה אומנותית, הרי נתגלה פה יתרון נוסף של הסיפור המקראי, המגביה אותו לאין ערוך מעל הספרות הקדומה של האומות, שכה מרבים להשוותו עמה. יהיו היצירות הספרותיות של מצרים, בבל ואשור משובחות ככל שיהיו, אין למצוא בהם קורטוב של מבנה פנימי כלשהו" (עמ' 71).
 5. נ' קלאוס, 'מבנים קדקודיים בספר יהושע', **עיונים בסיפור המקראי**, תל אביב 1990, עמ' 30-42.

חשוב להדגיש, מזכיר קלאוס -

כי מבנה זה ששיאו במרכז, אינו עיטור חיצוני, שאפשר גם בלעדיו, אלא שהמעטה הסגנוני קשור ומקושר בתוכן. מגבש ספרותי שלם שאתה מוצא בו כיאזם, דע, כי חפץ המחבר להפנות את תשומת לבך אליו מפני משמעותו הגדולה.⁶

מבקש אני להיעזר בכלי ספרותי זה כדי לנתח את פרק כ"ה בשמואל א. פרק זה טומן בחובו כמה וכמה מבנים כאלו, ויש בהם כדי לשפוך אור על הפסוקים ועל הקשיים שהפרק מעורר, כמו למשל: מדוע הובא פרק זה כפרק ביניים בין הפגישה של דוד ושאל במערה (פרק כ"ד), ובין הפגישה ביניהם "בגבעת החכילה אשר על פני הישמון" (פרק כ"ו)?⁷

יחידה א: נבל ודוד (פס' ב-ז)

ביחידה זו ארבעה נאומים:⁸ (א) דברי דוד לנערי; (ב) דברי נבל לנערי דוד; (ג) דברי דוד לאנשיו; (ד) דברי נער נבל לאביגיל.

א. דברי דוד לנערי

במסע נדודיו של דוד, כאשר הוא בורח מפני שאול, ובין שני המפגשים בין שאול לדוד, נקלע דוד למדבר פארן.

6. נ' קלאוס, שם. וכן מצינו אצל י"ת רדאי (לעיל, הערה 1): "הכיאזם המקראי הוא יותר מקישוט סגנוני, הוא אמצעי להבלטת הרעיון המושם במרכזה של היחידה הספרותית" (עמ' 50); ובמקום אחר: "גילוי היסוד הקדקודי במבנה העלילה נותן בידי הקורא את המפתח לגילוי עיקר כוונתו של המחבר ומודיע בכך על אופיו הכללי של הספר" (עמ' 72).

7. מ' גרסיאל (ספר שמואל א: עיון ספרותי במערכי השוואה, באנאלוגיות ובמקבילות, רמת גן 1983, עמ' 141-143) מבקש פתרון לבעיה זו, על ידי העמדת אנלוגיה בין שלושת הסיפורים. ואלה המאפיינים שהוא מוצא בכולם: דוד נפגע על ידי אישיות רמת מעלה; יש בידי דוד היכולת להמית את יריבו, אולם הוא נמנע מכך; שלושת הסיפורים מתרחשים באזור גאוגרפי אחד - המדבריות שבדרום הר חברון; אצל שני האישים - שאול ונבל - בני המשפחה והעבדים אינם שלמים עם גישת אדוניהם, והם מסייעים לדוד: מיכל ויונתן פועלים בעצה אחת עם דוד; אביגיל ונערי נבל פועלים לסייע לדוד מאחורי גבו של נבל. עיין שם באריכות. לדרך אחרת פנתה ח' פייגנבוים-בן איון ('אמנות ומשמעות בנאום אביגיל', בית מקרא מב [קמט], תשנ"ז, עמ' 181-185) כשהניחה כי בנאום אביגיל נמצא המפתח לפתרון בעיה זו, עיין שם. מאמר זה מבקש לאמץ את הנחתה של פייגנבוים, אולם מסקנתו שונה לחלוטין ממסקנותיה.

8. על פי נ' קלאוס (לעיל, הערה 5): "אין ספק שחשוו האומנותי של הסופר-האמן בא לידי ביטוי דווקא בנאומים (ולא בקטעים הסיפוריים) בניסוחם הקדקודי, כאשר הרעיון המרכזי נמצא בשיא הנאום - המרכז" (עמ' 40).

בשבתו במדבר שומע דוד כי גוזז נבל הכרמלי את צאנו. דוד חושב כי תצמח לו תועלת מגזיזה זו (שהרי נבל עורך משתה לגוזזים), ושולח את נעריו לבקש אספקה לשש מאות האנשים ההולכים עמו:

וַיִּשְׁלַח דָּוִד עֲשָׂרָה נְעָרִים וַיֹּאמֶר דָּוִד לְנְעָרִים עָלֹו כְרַמְלָה וּבְאֵתָם אֶל נָבַל וּשְׂאֵלְתֶם לוֹ בְּשֵׁמִי לְשָׁלוֹם. וְאָמַרְתֶּם כֹּה לְחַי וְאֵתָה שְׁלוֹם וּבִיתְךָ שְׁלוֹם וְכָל אֲשֶׁר לְךָ שְׁלוֹם. וְעַתָּה שְׁמַעְתִּי כִּי גִזְזִים לְךָ עֵתָה הָרַעִים אֲשֶׁר לְךָ הֵיוּ עִמָּנוּ לֹא הִכְלַמְנוּם וְלֹא נִפְקַד לָהֶם מְאוּמָה כָּל יְמֵי הַיּוֹתֶם בְּכַרְמֶל. שְׂאֵל אֶת נְעָרֶיךָ וַיְגִידוּ לְךָ וַיִּמְצְאוּ הַנְּעָרִים חֵן בְּעֵינֶיךָ כִּי עַל יוֹם טוֹב בָּנוּ [בְּאֵנוּ קְרִי] תִּנְהָ נָא אֶת אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לְעַבְדֶּיךָ וּלְבָנֶיךָ לְדָוִד.

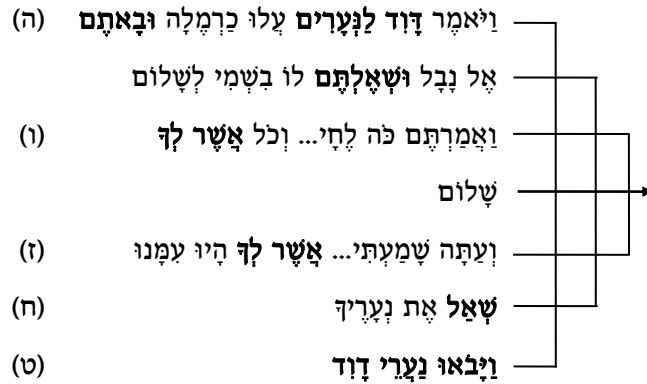
נשים לב לביטויי הפיוס וההכנעה ששם דוד בפי נעריו:

- * לא פחות מארבע פעמים משתמש דוד במילה: "שלום".
- * פעם אחת במילה: "עבדיך".
- * פעם אחת במילה: "בנך".
- * פעם אחת במילת הבקשה: "נא".⁹
- * כל זאת בנוסף לצירופי לשון כמו: "כה לחי".¹⁰

ובאמת ראוי לשאול: מה הביא את דוד לשלוח מסר כה פייסני וכנוע לפני נבל, האם כבר אז ידע דוד את תכונותיו האישיות של נבל: "והאיש קשה רוע מעללים והוא כלבו [כלבי קרי]" (פס' ג)¹¹

על כל פנים נראה שדוד כוונתו לשלום. נמחיש כוונה זו על ידי מבנה דקדודי:

9. מטבעות לשון אלו מזכירים את דברי יעקב לעשו: "כה תאמרונ לאדני לעשו כה אמר עבדך יעקב... אם נא מצאתי חן בעיניך... יעבר נא אדני לפני עבדו...". וכן מצינו אצל יעקב: "למצא חן בעיני אדני" (בראשית ל"ג, ח) ואצלנו: "וימצאו הנערים חן בעיניך" (שם, ח). להשוואה מפורטת בין סיפורי יעקב לבן ועשו ובין דוד ונבל ודיון במשמעותה, עיין: מ' גרסיאל (לעיל, הערה 7), עמ' 142-144; י' מדן, 'אמר נבל בלבו אין אלהים', **מגדים** ד, תשמ"ח, עמ' 28-29; א' בזק, 'ואת עבדו חשך מרעה - בין פרשיות יעקב לפרשת דוד ונבל הכרמלי', **מגדים** כט, תשנ"ח, עמ' 33-39.
10. יש שפירשו: כה יהיה טוב לשנה הבאה (רש"י); יש שפירשו: כן ראוי לאיש זריז וחשוב (פירוש שני ברש"י); ויש שפירשו: כה תהיה השמחה תמיד שרויה במשפחתך. והצד השווה בכולם, שתוכנם הוא חיים ברוכים לאיש ולאשתו.
11. תרגום יונתן פירש שבא מבית כלב. ונראה שהוא מכוון לכלובי, בנו השלישי של חצרון, ואחיו של רם (דה"א ב', ט), מאבות השושלת לבית דוד (שם, י-טז). נמצא אפוא שנבל היה קרוב למשפחת דוד (י' קיל, **דעת מקרא לשמואל**, ירושלים תשמ"א, עמ' רנא); ויש שפירשו לגנאי: שלרוב אכזריותו הייתה תכונתו כתכונת הכלב (רלב"ג; רד"ק).



לפנינו אם כן, 'מפתח הנאום'¹² המכווין לתוכן דברי דוד כולם, וממחיש את הרעיון המרכזי העומד ביסודם - שלום.

ב. דברי נבל לנערי דוד

נבל זה, משהגיעה בקשתו של דוד, חמתו בוערת בו, והוא מכלה את זעמו בעבדי דוד:

וַיַּעַן נָבֵל אֶת עֲבָדֵי דָוִד וַיֹּאמֶר מִי דָוִד וּמִי בֶן יִשָׁי הַיּוֹם רַבּוֹ עֲבָדִים הַמִּתְפָּרְצִים אִישׁ מִפְּנֵי אֲדֹנָיו. וְלִקְחֹתִי אֶת לֶחְמִי וְאֶת מִימֵי וְאֶת טִבְחֹתַי אֲשֶׁר טִבַּחְתִּי לְגִזְזֵי וְנִתְתִּי לְאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא יִדְעֹתִי אִי מִזֶּה הֵמָּה.

משהו משתבש. עם כל 'דברי השלום', ששם דוד בפני נעריו, נבל אינו מוכן בשום אופן לתת לדוד את מבוקשו. ולא די שהוא מסרב למלא את בקשת דוד; הוא מחציף את פניו ומחרף את דוד: "רבו העבדים המתפרצים"¹³.

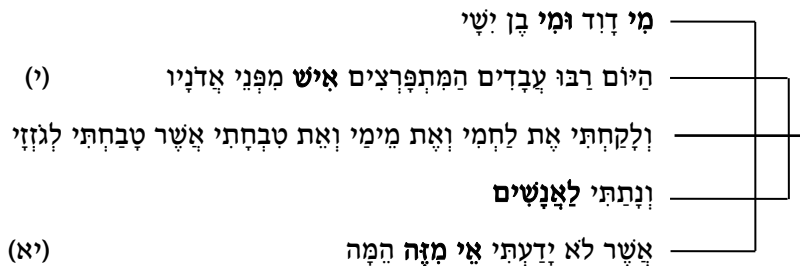
12. הגדרנו זאת בשם 'מפתח הנאום' על פי דבריו של רדאי שצוטטו לעיל, הערה 6. ויש שכינו זאת 'הציר המרכזי' (א' סמט, 'אליהו בהר חורב', **מגדים** כא, תשנ"ד, עמ' 62 הערה 2).

13. 'מדן (לעיל, הערה 9), נוטה לטעון שדברים אלו של נבל אינם מכוונים לדוד המתפרץ מפני המלך שאול, אלא לאנשי גדודו של דוד הבורחים מפני נושיהם-אדוניהם. אשר על כן, נבל אינו מסכים לשלם להם שכר בעבור השמירה, אף כי ידע כי עמלו לשמור על צאנו, כי הזכות לדרוש שכר תמורת עבודה שמורה לבן חורין בלבד. בדברים אלו רואה מדן את חטאו הגדול של נבל. לאמור, אין נבל מכריז את שמכריז מתוך שיקול כלכלי גרידא, אלא מתוך שיקול 'אידיאולוגי' להכעיס. וכדברי מדן: "בהכרזתו קורא נבל בעקיפין לכל אנשי ספר יהודה, מוקירי דוד ואנשיו, לשים על צווארם של אנשי גדודו של דוד חרצובות רשע ואגודות מוטה, להסגירם לידי רודפיהם בקולר של עבדים. הייפלא אפוא, שדוד ואנשיו ראו בו רודף, וחגרו חרבם למלחמה נגדו? הייפלא שהמקרא רואה בו צר ואויב?" (עמ' 25-28). ודבריו צריכים ביאור: אם כנים דבריו, לא ברור מדוע פותח נבל בדוד - "מי דוד ומי בן ישי" ומסיים בעבדיו - "היום רבו העבדים המתפרצים איש מפני אדוניו". ואם בגלל שאלתו של מדן "[כי] המשלת

מדוע בעצם? מדוע משיב נבל כפי שהשיב למרות דברי הניחומים של דוד?¹⁴
 וכבר הטיב לשאול זאת האברבנאל בשאלתו הראשונה בפרקנו:

מה הייתה הסבה אשר נבל השיב בדברים רעים לדוד? באמרו מי בן ישי וכו' והנה
 דברי דוד היו טובים דברי ניחומים ולמה השיב עליהם דברים הקשים כגידיים?
 תשובה לשאלה זו תינתן באמצעות הצגת דברי נבל במבנה קדקודי:

ויען נבל את עבדי דוד ויאמר:



לא יקשה להבחין ב'מפתח הנאום' המוכיח את קמצנותו של זה, קמצנות שהעבירה
 אותו על דעתו. וכדברי האברבנאל: "ונבל בהיותו כילי ולא רצה לתת משלו לדוד
 ואנשיו".¹⁵

ג. דברי דוד לאנשיו

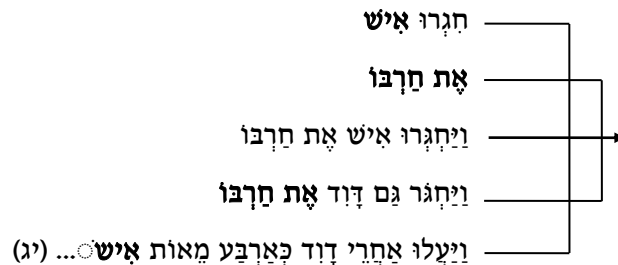
דוד, משהוא שומע את תשובת נבל, מניף את חרבו למלחמה. שהרי כגודל התקווה
 כך גודל האכזבה. יש להניח שדוד שמע מנערו את הנוסח המדויק של דברי נבל
 "אשר לא ידעתי אי מזה המה", והרי דוד בעצמו ביקש מנבל: "שאל את נעריך ויגידו"

יחס דוד לשאול אל יחס עבד לאדוניו קשה", לא קשיא מידי: האם נעלם ממדן דברי שאול:
 "כי קשרתם כלכם עלי ואין גלה את אזני בכרת בני עם בן ישי ואין חלה מכם עלי וגלה את
 אזני כי הקים בני את עבדי עלי לארב כיום הזה" (שמ"א כ"ב, ח), וברור למדי למי מכוון
 שאול במילה "עבדי". וראה עוד: שם, יד; י"ז, לב; כ"ד, יא.
 14. יש מקום להניח, שנבל ידע מיהו דוד ואפשר שאף הכיר שראוי הוא להיות מלך, כמו שהכירה
 זאת אביגיל (וראה אברבנאל, בהתרת שאלה א). ואם כן מתחייבת השאלה מדוע השיב נבל
 לדוד כפי שהשיב.
 15. עוד מצאנו על אופיו של זה בקהלת רבה פרשה ז ד: "וימת שמואל וגו' ואיש במעון - אמר ר'
 שמואל בר נחמן: אמר הקב"ה הכל סופדין וטופחין על מיתת צדיק זה וזה הרשע עושה לו
 מרזיחין (= שמחות). אמר ר' יהודה: ללמדך שכל הכופר בגמילות חסד כאילו כופר בעיקר".

לך". דוד בטוח בצדקתו: בן מוות האיש הזה, ועל כן אין מנוס אלא לדונו למיתה בהיותו 'מורד במלכות'.¹⁶

נציג את דבריו של דוד במבנה קדקודי:

וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאַנְשָׁיו:

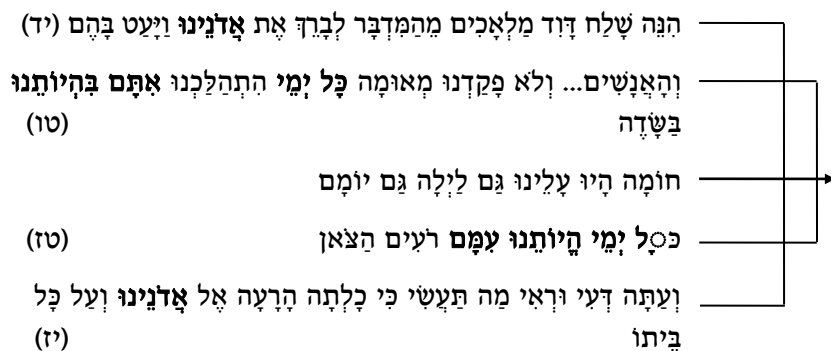


וב'מפתח הנאום' - מאיש שלום הופך דוד לאיש מלחמה, ועל כן 'חוגרים' כולם את חרבם, ומתכוונים לביצוע גזר הדין.

ד. דברי נער נבל לאביגיל

נער אחד מנערי נבל, משהכיר כי כלתה הרעה לאדונו, נזעק לספר הדבר באוזני אביגיל 'טובת השכל', ואולי ידע והכיר כי מסוגלת היא להעביר את רוע הגזרה בחכמתה. גם את דברי הנער ניתן להציג במבנה קדקודי:

וְלֹאֲבִיגִיל אֵשֶׁת נָבֶל הִגִּיד נֶעֶר אֶחָד מֵהַנְּעָרִים לְאִמֶּר:



16. עיין מגילה יד ע"ב ובתוספות שם ד"ה מורד. ועדיין יקשה, שהרי לא היה דוד מלך בפועל? ושמה קושי זה הביא את האברבנאל להקשות: "מדוע ביקש דוד להרוג את נבל? האם ראוי שהיהגו את האדם לפי שלא יתן את כל אשר לו לשואל אותו ממנו?".

נער נבל מאמת את דברי דוד, שאכן היה מגע בין רועי דוד ובין רועי נבל. יש לשים לב ל'מפתח הנאום' של הנער, הכולל פרט שדוד לא אמרו: "חומה היו עלינו גם לילה גם יומם". לא רק שלא הרעו לנו, אלא שמרו עלינו לבלתי הרע. פרט זה מחייב את אביגיל לפעול במהירות פן יבולע לבעלה (ואף לה עצמה).

סיכום יחידה א

ביחידה זו, כאמור, ארבעה נאומים: דוד לנערו; נבל לנערי דוד; דוד לאנשיו; נער נבל לאביגיל.

לסיכום ארבעת 'מפתחות הנאומים', נראה שהעלילה בנויה כך:

- א. דוד שולח את נערו, ופניו לשלום.
- ב. נבל מסרב לתת אוכל לנערי דוד בתואנה שאינו מכירם, ומחציף פניו בפני דוד.
- ג. דוד ואנשיו חוגרים את חרבם למלחמה.
- ד. נער נבל מחזק את דברי דוד ואף מוסיף עליהם, ובכך הוא מאיץ באביגיל לצאת ולפייס את דוד.

נסכם את יחידה א כולה בעזרת מבנה דקדודי:



‘מפתח היחידה’ ממחיש את השיא של יחידה א כולה. דוד איש השלום שולח שליחים לנבל ומבקש קצת אוכל. ברם, נבל ‘מקלקל את השורה’ ובדבריו גורם להסתבכות העלילה, הסתבכות שמביאה אותנו היישר ליחידה ב.

יחידה ב: דוד ואביגיל (פס’ יח-לה)

ביחידה זו שלושה נאומים: (א) דוד מדבר שנית אל נערו; (ב) דברי אביגיל לדוד; (ג) תשובת דוד לאביגיל.

א. דוד מדבר שנית אל נערו

כשאביגיל שומעת את דברי הנער, היא מחליטה מיד לעשות מעשה: היא לוקחת את מה שביקש דוד מלכתחילה - מאכל ומשתה - והולכת אל דוד.

בעוד היא הולכת ומתכננת איך תדבר אל דוד,¹⁷ דוד מדבר שנית בפני אנשי המלחמה ומצדיק את גזר הדין שגזר על נבל.¹⁸ נציג את דבריו במבנה קדקודי:

יְדוּד אָמַר:

אֲךָ לְשֹׁקֵר שְׁמַרְתִּי... בְּמַדְבָּר וְלֹא נִפְקַד מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ מְאוּמָה	}	→
(כא) וַיֵּשֶׁב לִי רְעָה תַּחַת טוֹבָה		
כֹּה יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים לְאִיבֵי דָוִד... אִם אֲשָׁאִיר מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ	}	→
(כב) עַד הַבֶּקֶר מִשְׁתִּין בְּקִיר		

ב’מפתח הנאום’ יש ביטוי לכעסו של דוד על כפיות הטובה של נבל, המשיב “רעה תחת טובה”, ועל כן אין מנוס אלא להרגו.

17. מ”צ סגל, ספרי שמואל, ירושלים 1969, עמ’ קצג.

18. כך מסבירים מצודת דוד ומלבי”ם. והשווה, לעומתם, את פירוש רש”י ואת דברי מ’ גרסיאל (לעיל, הערה 7), עמ’ 141, וא’ בזק (לעיל, הערה 9), עמ’ 37, הרואים בדברים אלו אינטרוספקציה של דוד (כלומר, דוד אינו אומר את דבריו בפני אנשיו, אלא אומר זאת לעצמו פנימה).

ב. דברי אביגיל לדוד

נאומה של אביגיל לדוד הוא הנאום המרכזי בפרקנו, ועל כן נייחד לו חלק נכבד מדברינו.¹⁹

אביגיל ניצבת עתה בפני משימה קשה: כיצד תצליח בדבריה להחזיר את החרב למקומה, שהרי כלו כל הקיצים ואין מנוס מביצוע גזר הדין.

אך לא לחינם טורח הכתוב לציין כי אביגיל "טובת שכל ויפת תאר" (פס' ג). חכמתה של זו עומדת לה, והיא מתכננת את צעדיה בקפידה רבה.²⁰

בתחילת הפגישה מציין המקרא סדרת פעולות נמרצות שעושה אביגיל:

וּתְרָא אַבִּיגִיל אֶת דָּוִד וְתַמְהָר וְתַרְדּוּ מֵעַל הַחֲמֹר וְתַפֵּל לְאַפֵּי דָוִד עַל פְּנֵיהּ וְתִשְׁתַּחֲוּ אַרְצָה. וְתַפֵּל עַל רִגְלָיו וְתֹאמַר בִּי אֲנִי אֲדֹנָי הָעֵינִן וְתִדְבֶר נָא אִמְתָּךְ בְּאַזְנֵיךָ וְשִׁמַע אֶת דְּבָרֵי אִמְתָּךְ.²¹

סביר להניח, שסדרת פעולות אלו מהווה 'משקל נגד' לדברי דוד כי בכוונתו לא להשאיר לנבל 'משתין בקיר' עד אור הבוקר. כנגד נחישותו של דוד וזריזותו, יש צורך בסדרה של פעולות המלמדות על זריזות ומהירות.

זאת ועוד, אביגיל רואה צורך להרשים את דוד בפעולות אלו, ורושם ראשוני זה יהיה חשוב אחר כך להמשך השיחה ביניהם.

עד כה עסקנו במעשיה של אביגיל, וכעת נדון בדבריה.

פעמיים מכנה אביגיל את עצמה בשם 'אמתך' ופעם אחת היא מכנה את דוד 'אדני'. בביטויים אלה יש ניסיון לתקן את דבריו המחוצפים של נבל בעלה, שרמז לדוד בביטוי "רבו העבדים".²²

19. להרחבה על אודות נאומה של אביגיל, עיין: נ' קלאוס, 'נאום אביגיל', בית מקרא קיא, תשמ"ז, עמ' 320-331; ח' פייגנבוים-בן איון (לעיל, הערה 7).

20. על שלוש נשים חכמות בספר שמואל בכלל, ועל חכמת אביגיל בפרט, ראה: י' זקוביץ, 'סיפורי בבואה - ממד נוסף להערכת הדמויות בספר המקראי', תרביץ נד, תשמ"ה, עמ' 172 הערה 19; ג' שטראוס, 'שלוש נשים חכמות בספר שמואל', מגדים כא, תשנ"ד, עמ' 55-60.

21. סדרת פעולות אלו מזכירות במקצת את פעולותיו של עשו אחרי מכרו את הבכורה (בראשית כ"ה, לד). ועיין בפירוש כלי יקר שם.

22. כמה וכמה נאומי פיוס מצינו במקרא, וכולם טובבים כפי הנראה סביב אותו מבנה: בנאום יהודה לפני יוסף, יהודה מכנה עצמו 'עבד' י"ג פעמים; האישה החכמה מתקוע, וכן גם אביגיל, מכנות עצמן שש פעמים 'אמה' או 'שפחה' בדברים לפני דוד. וכך הדבר בכינויו של האדם שאותו באים לפייס: שבע פעמים מכנה יהודה את יוסף 'אדני'; שמונה פעמים מכנה האישה מתקוע את דוד 'אדני'; ושלוש עשרה פעמים מכנה אביגיל את דוד בכינוי הזה. והשווה: ג' ברין, סוגיות במקרא ובמגילות, תל אביב 1994, עמ' 77-78.

אחרי פתיחה מרשימה זאת, כשאביגיל מעריכה כי פתיחת דבריה פעלה כבר את פעולתה, היא ממשיכה בדבריה בצורה שקולה ומדודה, ופונה לעצם העניין - מעשה נבל:

אֵל נָא יְשִׁים אֶדְנִי אֶת לְבוֹ אֶל אִישׁ הַבְּלִיעַל הַזֶּה עַל נָבֶל כִּי כָשְׁמוֹ כֵּן הוּא נָבֶל שְׁמוֹ וּנְבֻלָּה עֲמוֹ (כה).

בדברים אלו מנסה אביגיל לערער את מעמדו של בעלה בעיני דוד: אין אתה והוא עומדים באותה מעלה, ולכן אין זה מן הראוי שתייחס חשיבות ומשקל לדבריו - שהרי נבל הוא, ויעיד עליו שמו.²³

בנקודה זו עונה אביגיל על שאלה שעלול דוד לעורר: היכן היית את? מדוע לא עשית מאומה? על כך עונה אביגיל:

וְאֲנִי אֶמְתָּךְ לֹא רָאִיתִי אֶת נַעֲרֵי אֶדְנִי אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּ.

יש להניח שבשלב זה מעריכה אביגיל שדבריה אכן עושים רושם, וכל שחסר הוא ה'מכה בפטיש' שיחזיר את חרבו של דוד למקומה. ולכן מדברת עתה אביגיל על הצלע השלישית בסיפורנו - דוד.

וְעַתָּה אֶדְנִי חַי ה' וְחַי נַפְשְׁךָ אֲשֶׁר מְנַעַךְ ה' מִבּוֹא בְדַמַּיִם וְהוֹשַׁע יָדְךָ לָךְ (כו).

אל לך לבוא בדמים דוד, ראוי אתה להיות מלך ועל כן מדוע לך להסתבך ברצח מיותר.

ואחר כל זאת מגישה אביגיל את המנחה שהביאה.

לכאורה, מן הראוי היה שברגע נתינת המנחה יסתיים נאומה, אך משום מה ממשיכה אביגיל בנאומה! וכבר תירץ זאת המלבי"ם בפירושו:

אחרי שסילקה שלוש הטענות שבעבורם ילך לנקום נקם... התחילה לחשוב שלשה מעמדות מימי חייו: המעמד הראשון - בעת שהתחיל ללחום את מלחמות ה' בגלות ובפלשתים; המעמד השני - עת נרדף מפני שאול; המעמד השלישי - עת יזכה למלכות כמו שהובטח בפי הנביא. ורמז לא': 'כי עשה יעשה... כי מלחמות ה' אדני נלחם' (כח); ב': 'ויקם אדם לרדףך ולבקש את נפשך' (כט); ג': 'וצוך לנגיד על ישראל' (ל).

לסיכום, נציג את נאומה של אביגיל במבנה קדקודי:

23. נ' קלאוס (לעיל, הערה 19), עמ' 323.

(כד)	ותאמר... ושמע את דברי אמתך	
(כה)	אל נא ישים אדני את לבו... אשר שלחת	
	ועתה אדני... מנעך ה' מבוא בדמים והושע ידך לך	
	ועתה יהיו כנבל איביך והמבקשים	
(כו)	אל אדני רעה	
	שא נא לפשע אמתך כי עשה יעשה ה' לאדני בית נאמן	
	כי מלחמות ה' אדני נלחם	
(כח)	ורעה לא תמצא בך מימך	
(כט)	ויקם אדם לרדףך ולבקש את נפשך	
	ולא תהיה... לפוקה... לאדני ולשפך דם חנם ולהושיע אדני לו	
	והיטב ה' לאדני	
(לא)	וזכרת את אמתך ²⁴	

וב'מפתח הנאום' - בקשת הסליחה, הבטחת בית נאמן והזכרת מלחמות ה', שנלחם
דוד.²⁵

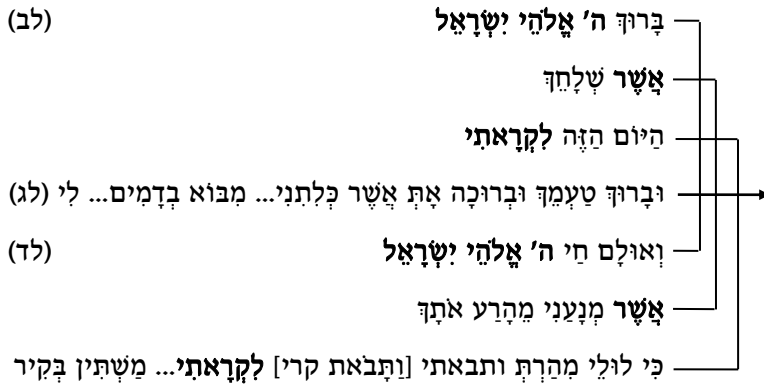
24. מ' בובר ('חכמת נשים ופעלן', דרכו של מקרא, ירושלים תשל"ח, עמ' 135), קובע כי "קולה אינו קול תמים", לאמור, אביגיל בבקשתה, מבטיחה לעצמה מפלט אישי אחר שיעלה דוד למלוכה. והשווה: ח' פייגנבוים-בן איון (לעיל, הערה 7), עמ' 180; י' מדן (לעיל, הערה 9), עמ' 35 והערה 35 שם.

25. על פי נ' קלאוס (לעיל, הערה 19), עמ' 331. גם קלאוס ניתח שם את נאומה של אביגיל בעזרת מבנה קדקודי; אלא שהמבנה שהציע צריך עיון, שכן יש בו היפוך סדר הביטויים בפסוק כו וחזרה מיותרת על הביטוי "ולהושיע אדני לו".

ג. דברי דוד לאביגיל

אחר שפתחה אביגיל פיה בחכמה, אין לדוד אלא להיענות לבקשתה ולהודות לה על אשר מנעה ממנו "מבוא בדמים". נדגים זאת במבנה קדקודי (בניגוד למקרים הקודמים, המבנה הקדקודי הזה אינו כיאסטי):

ויאמר דוד לאביגיל:



סיכום יחידה ב

ביחידה זו, כאמור, שלושה נאומים: דוד לאנשיו; אביגיל לדוד; דוד לאביגיל. לסיכום שלושת 'מפתחות הנאומים', נראה שהעלילה בנויה כך.

א. דוד כועס על כפיות טובתו של נבל.

ב. אביגיל מבקשת סליחה ונענית.

ג. דוד מודה לאביגיל על אשר הצילה אותו "מבוא בדמים".

נסכם אפוא, את שלושת הנאומים ביחידה זו בעזרת מבנה קדקודי.

וְדוֹד אָמַר אֶף לְשֹׁקֵר שְׁמַרְתִּי... וְלֹא נִפְקַד מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ מֵאוֹמָה...

תַּחַת טוֹבָה (כא)

כֹּה יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים לְאִיבֵי דָוִד... עַד הַבִּקְרָה מִשְׁתִּין בְּקִיר (כב)

וַתֵּרָא אֲבִיגַיִל אֶת דָּוִד וַתִּמְהַר וַתֵּרַד מֵעַל הַחֲמוֹר... וַתִּשְׁתַּחֲוּ

אֶרֶץ (כג)

אֵל נָא יִשִּׂים אֲדֹנָי אֶת לְבוֹ... וְעַתָּה אֲדֹנָי חַי ה' וְחַי נַפְשֶׁךָ אֲשֶׁר

מִנְעֶךָ (כה-כו)

מֵבֹאֵ בְדַמִּים וְהוֹשַׁע יָדְךָ לָךְ... רְעָה (כו)

וְעַתָּה הַבְּרָכָה הַזֹּאת אֲשֶׁר הֵבִיא שְׁפָחֶתְךָ לְאֲדֹנָי... אֲדֹנָי (כז)

שָׂא נָא לְפִשְׁעֵי אִמְתְּךָ

כִּי עָשָׂה יַעֲשֶׂה ה' לְאֲדֹנָי בַּיַּת נֶאֱמָן כִּי מִלְחָמוֹת ה' אֲדֹנָי נִלְחַם...

מִיָּמֶיךָ (כח)

וַיָּקָם אָדָם לְרַדְפֶּךָ וּלְבַקֵּשׁ אֶת נַפְשֶׁךָ וְהִיָּתָה... כֹּף הַקָּלֵעַ (כט)

וְהָיָה כִּי יַעֲשֶׂה ה' לְאֲדֹנָי כְּכֹל אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶת הַטּוֹבָה עֲלֶיךָ וְצִוְּךָ

לְנַגִּיד עַל יִשְׂרָאֵל (ל)

וְלֹא תִהְיֶה זֹאת לָךְ לְפֹקָה וּלְמַכְשׁוֹל לֵב

לְאֲדֹנָי וּלְשִׁפְךָ דָּם חַנּוּם וּלְהוֹשִׁיעַ אֲדֹנָי לוֹ

וְזָכַרְתָּ אֶת אִמְתְּךָ (לא)

וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאַבְיָגַל בְּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שְׁלַחְךָ הַיּוֹם הַזֶּה

לְקִרְאָתִי (לב)

וּבְרוּךְ טַעֲמֶךָ וּבְרוּכָה אַתְּ אֲשֶׁר כָּלַתְנִי הַיּוֹם הַזֶּה מֵבֹאֵ בְדַמִּים

וְהַשַּׁע יָדִי לִי (לג)

וְאוֹלָם חַי ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִנְעָנִי מֵהִרַע אֶתְךָ

כִּי לוֹלִי מֵהִרַתְּ וַתְּבֹאֲתִי [וַתְּבֹאֲתִי קִרִי] לְקִרְאָתִי

כִּי אִם נוֹתֵר לְנֶבֶל עַד אוֹר הַבִּקְרָה מִשְׁתִּין בְּקִיר (לד)

וַיִּקַּח דָּוִד מִיָּדָה אֶת אֲשֶׁר הֵבִיאָה לוֹ וְלָהּ אָמַר עֲלֵי לְשִׁלּוֹם

לְבֵיתְךָ... וְאֲשָׂא פְּנֶיךָ (לה)

הנה כי כן, 'מפתח היחידה' הם דבריה של אביגיל: "וצוך לנגיד על ישראל". דברים אלו מהווים לדעתי גם את שיאו של הפרק כולו. שיא זה, יש בו לתרץ את הקושיה שהבאנו לעיל: מה מקומו של פרקנו בין שני מפגשיו של דוד עם שאול?

היא הנותנת. רדיפותיו של שאול אחר דוד נועדו לקעקע את מלכותו של דוד, שהובטחה לו מאת הנביא; דברי אביגיל מחזקים הבטחה זו ומבטאים את כמיהתו של העם היושב בציון לראות דווקא את דוד יושב על כיסא המלך.

אמנם דוד לא עשה שימוש בדברים אלה כאשר נפגש עם שאול, אך לימים ישתמש בהם כנגד בתו של שאול - מיכל. בעת שדוד מפזז לפני ארון ה', מיכל בת שאול "נשקפה בעד החלון... ותבז לו בלבה". למשמע דבריה - "מה נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדיו כהגלות נגלות אחד הַרְקִים" - משיב לה דוד: "לפני ה' אשר בחר בי מאביך ומכל ביתו לצות אתי נגיד על עם ה' על ישראל ושחקתי לפני ה'" (שמ"ב ו', יד-כא).

על פי דרכנו תתורץ שאלה אחרת שהתחבטו בה הפרשנים: מדוע נפתח פרקנו במותו של שמואל ומסתיים בנתינת מיכל אשת דוד לפלטי בן ליש? הם הדברים. מותו של שמואל - ממליך דוד - כסימן ייחשב לעם בדבר מלכותו של דוד.²⁶ ובסיום פרקנו - נקמתו של שאול, המבין כנראה לאן נוטה רוח העם.²⁷

יחידה ג: אביגיל ודוד (פס' לו-מג)

ביחידה זו נאום אחד, והוא נאום ההודיה של דוד לה' על מות נבל.

נאום ההודיה של דוד

אביגיל אשת נבל הכרמלי חוזרת לביתה אשר בכרמל. נבל משתכר כתוצאה ממשחה שערך לאנשיו, ועל כן דוחה אביגיל את דבריה עד הבוקר. למחרת, כאשר אביגיל מספרת לו "את הדברים האלה" מת לבו בקרבנו, ואחר עשרה ימים הוא מת.²⁸ דוד, בשמעו על מיתתו של נבל, מודה לה' ואומר:

26. ראה רד"ק על אתר.

27. יש להודות ששאול מבין כבר קודם שדוד הוא המלך: "ועתה ידעתי כי מלך תמלוך וקמה בידך ממלכת ישראל" (כ"ד, כ).

28. עיין: ראש השנה יח ע"א; מדרש שמואל פרשה כג יג.



(לט)

וב'מפתח הנאום' - החרפה אשר ספג דוד מידי נבל, אשר בעטיה נפל נבל ומת.

אחר הנאום שולח דוד את עבדיו לאביגיל כדי לשאת אותה לאישה. כאשר באים אליה עבדי דוד נוקטת אביגיל פעולות המזכירות לנו את פעולותיה בעת שבאה לדבר עם דוד.

נשווה בין שני המפגשים:

עבדי דוד - אביגיל	אביגיל - דוד
	ותרא אביגיל את דוד
ותקם	ותמהר
ותשתחו אפים ארצה	ותרד מעל החמור
ותאמר הנה אמתך לשפחה לרחץ רגלי עבדי אדני	ותפל לאפי דוד על פניה
ותמהר	ותשתחו ארץ
ותקם אביגיל	ותפל על רגליו
ותרכב על החמור...	ותאמר... (כג-כד)
ותלך אחרי מלאכי דוד	
ותהי לו לאשה (מא-מב).	

בהשוואה בין שני המפגשים נבחין בנקל בשוני באופי הפעולות: בעוד, שבמפגש עם דוד ישנן פעולות של נמיכות קומה - פעמיים 'ותפל' ופעם 'ותרד מעל החמור' -

במפגש עם עבדי דוד ישנן פעולות של זקיפות קומה: פעמיים "ותקם" ופעם "ותרכב על החמור". זאת בנוסף לפעלים המקבילים בשני המפגשים: "ותמהר"; "ותשתחר". הפועל "ותרא" פותח את היחידה הראשונה, והפועל "ותלך" בא בסיום היחידה השנייה, לקראת נישואי אביגיל לדוד - "ותהי לו לאשה".

לעניות הבנתנו ההסבר פשוט:

במפגש עם דוד, אביגיל היא הצד החלש במפגש, והיא תלויה ברחמיו של דוד, ועל כן אין מנוס אלא להנמיך קומה; לעומת זאת, במפגש עם עבדי דוד, העבדים (ושולחם - דוד) הם הצד החלש, שהרי תלויים ועומדים הם עד שתסכים, ולכן פעולותיה כאן הם במישור אחר - זקיפות קומה.

נסכם עתה את יחידה ג כולה בעזרת מבנה קדקודי:

- | | | |
|------|---|---|
| | וּתְבֹא אֲבִיגַיִל אֶל נָבָל וְהָיָה לוֹ מִשְׁתָּה בְּבֵיתוֹ | } |
| | כַּמִּשְׁתָּה הַמְלֶכֶךְ וְלֵב נָבָל טוֹב עָלָיו... עַד מָאֵד | |
| (לו) | וְלֹא הִגִּידָה לוֹ דְּבַר קָטָן וְגָדוֹל עַד אֹר הַבֶּקֶר | } |
| | וְהִי בַּבֶּקֶר בְּצֵאת הַיּוֹן מִנְּבֵל | |
| (לז) | וַתִּגַּד לוֹ אֲשֶׁתוֹ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיָּמַת לִבּוֹ בְּקִרְבוֹ... לְאַבְנִן | } |
| (לח) | וְהִי כַּעֲשֶׂרֶת הַיָּמִים וַיִּגַּף ה' אֶת נָבָל וַיָּמַת | |
| | וַיִּשְׁמַע דָּוִד כִּי מַת נָבָל וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ ה'... בְּרָאשׁוֹ | → |
| (לט) | וַיִּשְׁלַח דָּוִד וַיְדַבֵּר בְּאַבִּיגַיִל לְקַחְתָּהּ לוֹ לְאִשָּׁה | } |
| (מ) | וַיָּבֹאוּ עִבְדֵי דָוִד אֶל אֲבִיגַיִל... דָּוִד שָׁלַחנָו אֵלֶיךָ לְקַחְתֶּךָ לוֹ לְאִשָּׁה | |
| (מא) | וַתִּקַּם וַתִּשְׁתַּחֲוֶה אֶפְסִים אַרְצָה וַתֹּאמֶר... אֲדֹנָי | } |
| | וַתִּמְהַר וַתִּקַּם אֲבִיגַיִל... לְרַגְלָהּ | |
| | וַתִּלְךָ אַחֲרַי מִלְּאֲכִי דָוִד וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה | } |
| (מג) | וְאֵת אַחֲיָנַעַם לָקַח דָּוִד מִיִּזְרְעֵאל וַתְּהִי־יָיָךְ גַּם שְׂתִיָּהּ לוֹ לְנָשִׁים | |

וב'מפתח היחידה' - נאומו של דוד, המהווה 'משקל נגד' לנאומו של נבל ביחידה א.

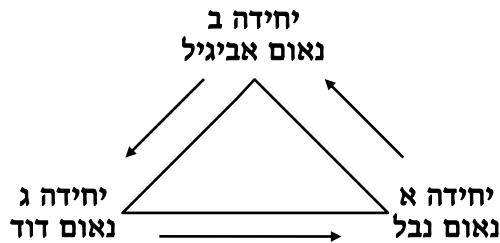
סיכום

מה עולה לנו מניתוח ספרותי זה?

בדקנו ומצאנו, כי שמונה (!) נאומים או דברים שאמרו שלוש הדמויות שבפרקנו בנויים במבנה קדקודי. כמו כן מצאנו, כי לכל יחידה (משלוש היחידות שבפרק) יש מבנה קדקודי; ובתוך כל יחידה מצוי 'מפתח היחידה'.

משלושת 'מפתחות היחידות' בפרק זה עולה התמונה הבאה: לכל אחד משלושת גיבורי הפרק יש נאום מרכזי, ונאום זה עומד במרכזה של יחידה אחת משלוש יחידות הפרק.

המשולש להלן מדגים את היחס בין שלושת הנאומים:



נאום של נבל ביחידה א גורם להסתבכות העלילה, ובכך הוא גורם לעליית המתח; נאומה של אביגיל ביחידה ב גורם להורדת המתח; ואילו נאום של דוד ביחידה ג בא כמשקל נגד לנאום של נבל.

בקדקודו של המשולש עומדת יחידה ב, ובאמצעותה - 'מפתח הפרק': דברי אביגיל לדוד על היותו מלך. משפט מרכזי זה מצביע על מגמת הפרק ומיקומו בספר, והוא הבסיס לדבריו של דוד עצמו, שייאמרו למיכל בת שאול:

לפני ה' אשר בחר בי מאביד ומפל ביתו לצות אתי נגיד על עם ה' על ישׂרָאֵל
(שמ"ב ו', כא).